

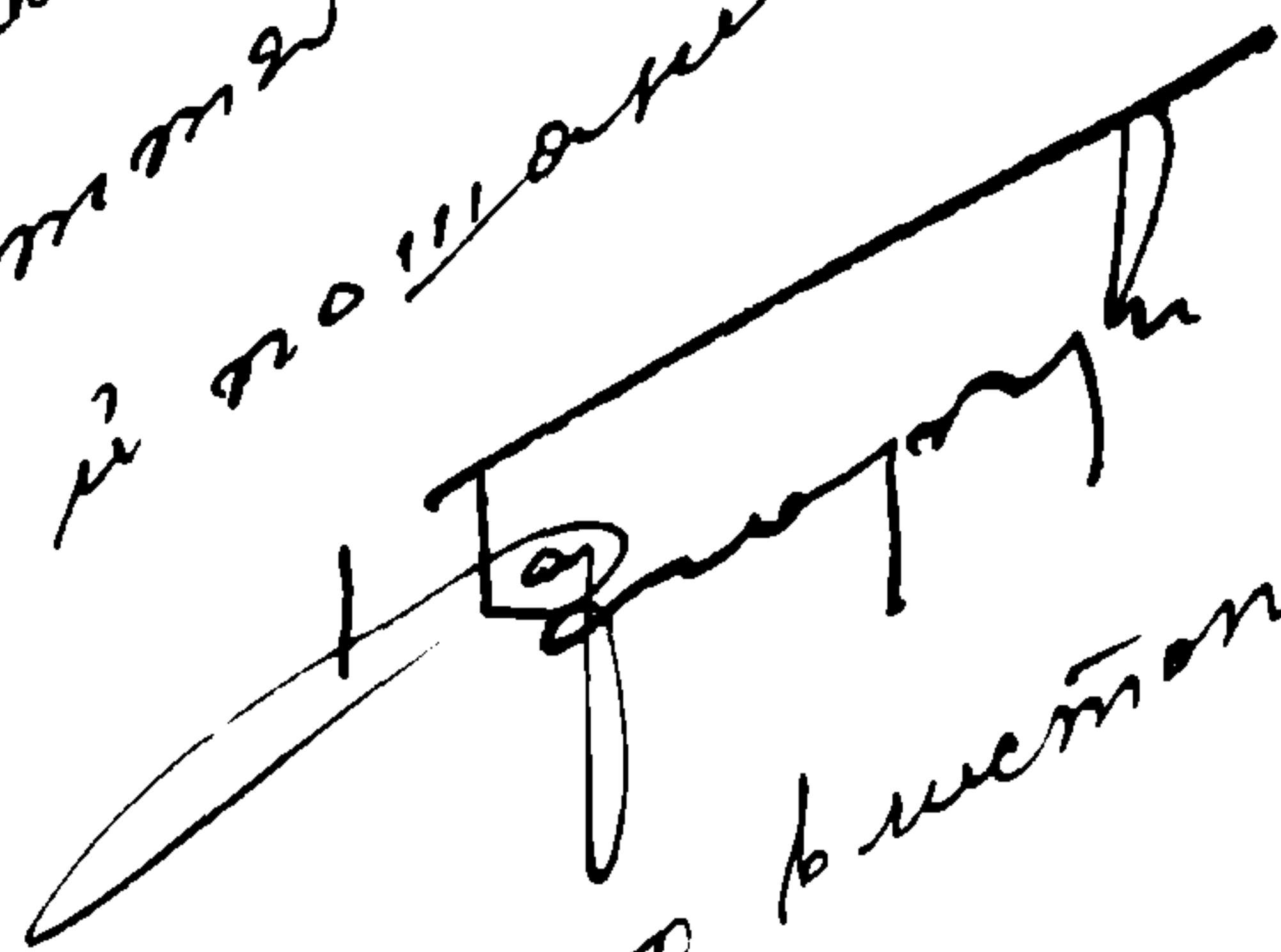
І. БОДНАРЧУК

КЛАДКА

ДИТЯЧІ
НОВЕЛІ

КЛАДКА

Високошановному Конезі Ф-ру В. Лущібу
небтоиному працівникові в багатого
галузда нашого Фирма в знак
щирої признання і пошани.

Торонто вистопажі 28/57.

І. Боднарчук

К Л А Д К А

дитячі новельки

Канадсько-український Бібліотечний Центр

Канадська Федерация Прихильців України

Торонто — Канада

Торонто

1957

Українським дітям, що не чураються рідної мови в чужині, присвячую

Автор

Літературний редактор Павло Степ

**Обгортка та ілюстрації
М. Левицького**

"

Друкарня "Київ", Торонто, Онт.

В Братіславі

Біля засніжених воріт недокінченої будівлі стояв блідий і бідно одягнений хлопчина. Вилиняла військова блюза, полами своїми сягала нижче колін. Крізь пропалене дно шапки стирчав жмуток білявого волосся. Стояв і заглядав за ого-рожу. Його вже раз викинули звідти, а він знов туди. Питав у надзорця про працю, але той висміяв його:

— Дивіться, ще один безробітний! Ти робив би біля макітри з варениками! Га?... Ану, насипте тачку піску, побачимо, чи повезе, — звернувся до робітників.

Тут кинулось кілька і набили йому вщерть тачку піску. Хлопчина насилу підняв її, але зараз таки похитнувся і впав з тачкою. Серед гурту покотився регіт.

— О, не одну ще кулешу треба з'їсти! Сипніть там хто йому піску за шию, нехай щезає!...

Гарчання бетономішалки, свист тачок і шовстання лопат у піску — все це мішалось із веселим гамором робітників, линуло в місто й губилося у гуркоті вулиць.

Між небом і землею зароїлось від сніжинок. Вони несміливо, знижуючись, злітали на землю і танули на чорному асфальті, хіднику й дахах. Прохожі підтягали ковніри, приспішували кроки.

Десь продзеленьчав дзвінок. Вулицю залила шкільна дітвора. Пробігли, викрикуючи, малі газетярі. Веселий гамір затріпотав між кам'яницями й ушух десь за парком. Хлопчина у військовій блюзі й незчувся, як щось пхнуло його на вулицю в погоню за ровесниками:

— “Полефка, полефка, полефка!” — вигукував він, наздоганяючи їх.

Він не знав, що значило слово, яке щойно почув із гурту, але воно чомусь припало йому до серця.

Він наздогнав хлопців уже біля самого парку. Коли вже був близько їх, сповільнив кроку і вмовк. На лавочці сидів гурток газетярів. Вони перекладали газети, співаючи під гармонію пісень. Побачивши незнайомого — вмовкли. Хлопчина зупинився біля куша калини. Він схопив рукою гілку, ніби хотів її зломити, й завагався. Хлопці ще якусь мить дивилися, а потім звелись на ноги, підійшли до нього.

— Хто ти такий?

Хлопчина знітився, не знав, що сказати.

— Як тебе звуть? Звідки ти?

— Я з України, — несміливо відказав хлопчина.

— То ти з України! Як ти опинився тут? Ти знаєш, де ти? Це, братіку, Братіслава, Словаччина.

— Ти певно відстав од транспортів, що то відходять у Німеччину. Ой змивайся, голубе, звідси, бо як побачить тебе наша поліція, то відразу ж заарештує.

— Чого ж ти йшов з дому? Мусів?

— Нема в мене дому. Був та ...

Андрійко почав розказувати, як на городі в них закопали гармати, як повиганяли їх з хати й не дали нічого взяти з собою, як розстрілювали людей по городах, як вішали по садах.

— Ми ще не відійшли й за горб, як наша хата зайнялась полум'ям — згоріла дощенту. Ту ніч ми пересиділи в рові за селом. Не хотіли далеко відходити, але біля нас почали падати гранати, вбивали людей...

Хлопці із зацікавленням слухали оповідання про війну, бо вони її ще не бачили: тут минулої ночі допіро перші бомби впали на залізничну станцію.

Слухаючи Андрійкових оповідань, вони весь час поглядали на його драні чоботята, блюзу та припалене дно шапки. Це допомагало їм створювати образ того нещастя, що несе з собою війна.

— Чи ти їв уже що сьогодні?... Де ти думаєш ночувати?..

— Ходи з нами!

— Не можу я йти з вами, — сказав Андрійко, — в мене ще є й мала сестричка й хвора мама, вони ждуть, що я принесу їм чогонебудь їсти.

— А де ж вони?

Вони далеко за містом, на полі. Тут ніхто нас ніде не хотів прийняти. Ми й пішли. Вийшли за місто. Дивимось, аж стоїть якась будка, то ми там і переночували, бо мама захворіла й ми вже далі не змогли йти. Тепер вони залишилися там, а я прийшов роздобути хоч кусник хліба для них.

Хлопці перекинулись поглядами, відійшли набік, стали за кушем і нараджувались.

— Підемо всі гуртом до управи, — сказав один, — просити, щоб стягнула цю родину в місто...

— Коли ж бо там сторож лихий. Він вилає нас, розжене й не допустить до управителя.

— Я б узяв до себе, у нас знайшлося б місце, вони жили б у нас на гориші. Але знаєте, в мене мама нерідна.

— Стривайте, на площі є військова кухня, часом кухар роздає залишки бідним дітям, якби туди його повести?

— А на залізничній станції, кажуть, розбито вагони з цукром і мукою, то люди набирають собі скільки кому треба...

Тоді до Андрійка:

— Ти підожди тут, ми зараз повернемось, — і розбіглися вулицями. Андрійко ждав у парку на лавці.

“А може вони тільки так, щоб позбутись мене”, — подумав. Від ріки повіяло холодом. За лісом збирались снігові хмари. Низько над парком пролетів ключ запізнених журавлів. Десь здалека доносились сигнали паротягів. Андрійко пішов би далі, та один із хлопців залишив торбу з газетами, й він не знав, що робити. Йому вже час вертатися до мами, а їх нема. Коли ж із-за кущів виходять хлопці. Андрійко посміхається до них. Хлопці вернулися з подарунками. Один приніс новісіньку сорочку, що мама подарувала, другий — светер і шапку, третій — черевики й сорочку.

— Ану скидай з себе оте дрантя, надівай ось це! Бери торбу й ходи з нами. Не бійся, не пропадеш!

Вони взяли Андрійка у свій гурт і з веселим гамором навіпростець просто до військової кухні, де стояла черга дітей, а після цього подались на залізничну станцію. Тут набрали в торби цукру й муки. Навантажені клунками, найкоротшими

стежками слідом за Андрійком попрямували в поле. Переска-

кували рівчаки, пробирались крізь хаші. Хрупостіла замерзла земля під ногами, шамотіло бадилля, а хмари за ними й за ними, все нижче й нижче, наче хотіли збити хлопців з дороги. Хлопці віддалялись від міста. Здалека з-за горба тільки шапки миготять. Ішли, не оглядаючись. Все вперед і вперед. Аж раптом на виднокрузі, між глиняними ямами, засіріла будка. Зраділи. Вже недалеко, ще горбик, ще два, ще... і біля самітної будки на полі залунали веселі дитячі голоси. Заскрипіли дверцята, задудніла будка, наповнилась дітьми, заясніла веселими обличчями.

— Мамо!.. Марусю!.. Погляньте!.. Це все мої добрі друзі!.. — вигукнув Андрійко.

Хлопці привіталися й стали знімати з плечей подарунки. В печі запалахкотів вогник, хатчина наповнилась теплом. Хлопці посідали кругом на долівці, розговорились.

— Ану казки, казки оповідати! — заплескали в долоні.

— Починай хто.

— А якої?

— Про діда й бабу...

— Про дівчину й дванадцять розбійників...

— І в вас є такі казки? — питає Андрійко.

Хлопці по черзі розповідали казки. Вибухав веселий регіт. Раптом у будці потемніло, зарипіли дверцята, й дико за вікном завив гураган. Діти виглянули в вікно: з-за ліска насувались темні грізні хмари. Вони вже хотіли відходити, але Андрійкова мама порадила переждати ці хмари. Щораз сильніше лютував бурун. Він шарпав дверми й віконцем. Діти держали дверцята за клямку, але грізний бурун час від часу виривав їх із рук, жбурляючи в хатчину снігом.

— Давайте сюди яку мотузку! — кричали хлопці.

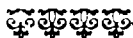
Будка хиталась, скрипіла, здавалось, що вона на колесах котилась з горба по нерівній грудковатій дорозі і ось-ось пе-

рекинуться. Андрійко хотів засвітити свічку, але вітер не давав. Мати навколішках молилась. Маруся, накрившись з головою, плакала. Андрійко боявся, що вітер зірве дах, й вони опиняться під голим небом на снігу. Нікому він про це не говорив, тільки голосно викрикував.

— Воно пройде! Он з-за лісу починає вже ясніти. Не бійтесь, воно вже втихає!

Але “воно” ще довго фурганило, бісилось і починало вже зривати дах. Згодом почало втихати, тільки більше намітало снігу. Віконце заліпило й дітям здавалось, що хатчину засипало снігом до самої стріхи. Ця завирюха не так то й довго тривала, але тримала дітей у великому напруженні і їм здавалось, що це вже пізня ніч. А коли буря стихла, і вони вийшли надвір, то з-за верхів кам'яниць далекого міста показалося їм ще ясне сонце. Хлопці обійшли навколо хатчину, направили стріху. Попрощавшись, обіцялись щодня відвідувати Андрійка й помагати йому.

З-за білих гірських верхів визирнуло сонце. Розвиднілись простори. Пурпуром зайнялась мережка лісу. Виноградні горби вмочили в тихім Дунаю білі рукави. Від самотної будки на полі по свіжому снігу братіславські діти проклали перший прослідок у місто.

У новій Говерлі

На трамвайній зупинці в баварському містечку пови-
сідали пасажери, в трамваї осталось двоє діток. Кондуктор
оглянувся і здивувався. — “Хто ж це міг залишити малих дітей
без опіки?”. Одне держало під пахою клуночок, а друге кни-
жечку в руках.

— Куди ви, діти? — запитав кондуктор.

— На Україну, — відповіло більшеньке.

— А чи знаєте ви дорогу?

— О, як жила мама, то оповідала нам. Це дуже далеко.
Треба їхати трамваєм, а потім потягом, та ще й пішки...

— А де ж ваш батько?

— Десь там, на Україні, в партизанах.

— А мати тут на роботі померли, — додало менше, зід-
хнувши.

— Як же ви називаєтесь?

— Я Степанко, а це моя сестричка Оленка.

Кондуктор вийшов до телефонної будки. Оленка сказала
до Степанка:

— Втікаймо звідси! Він німець і може замкнути нас до
хліва, як робила це наша баворка.

Кондуктор повернувся — дітей уже не було в трамваї.

Дорогою лісовою йшло двоє малят. Одне з клуночком на
плечах, а друге з книжкою в руках. Ішли розглядаючись, тут,
то там зупинялись. Іноді сідали в пісок на дорогу, пригляда-

лись до комах, то знову сходили з дороги на галяву, ганялися за метеликами. В піску залишали сліди босих ноженят.

Сонце пригрівало, в'янула зелень, пахло живицею. Дитячі обличчя блищали від поту. Дорога в лісі ставала щораз вужча, розходилась на багато стежечок. Дітям тяжко було угадати, на яку їм ступити. Вони йшли тією, що була ширша, більш потоптана людськими слідами. Степанко знемігся. Сідав у пісок, брав то одну, то другу ніжку в долоні й плакав. Оленка помагала йому звестись на ноги, умовляючи:

— А прийдемо на Україну, то побачиш, як гарно буде. Пригадуєш, як оповідала мама? Там зелені луги, квітучі сади, біленькі хатиночки, багато річок, гарне сонечко... А там десь і ждуть нас — бабуся, батько.

Брала його на руки й несла, скільки мала сили, потім знов пускала на дорогу.

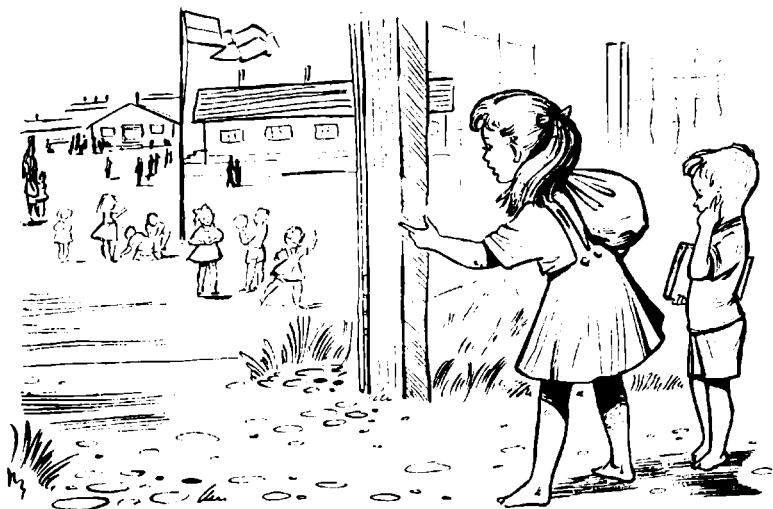
Знеможені, діти заснули під кущиком. Їм снилась Україна. Далека Україна, що знали її з оповідань матері. Над ними стала білим пасмом легенька хмаринка. Довго вагувала, аж поки ринула теплим дощем. Діти прокинулися. Перший Степанко, а потім Оленка. Звелись на ноги. Кругом них блищали росяні трави. На небі стояла веселка. Сонце котилося до заходу. Кінця лісові не було. Степанкові ставало лячно, коли думав, що їх захопить ніч у лісі. Оленці нічого про це не казав, не хотів її турбувати.

Було тихо. Де-не-де прошарудить деревом білочка, стріпоне крильцем пташка й тільки. Довго вони ще йшли, аж наткнулись на кладовище, а далі показалися із-за дерев сірі дерев'яні будиночки. Діти присіли за кущик. Прислухались до гамору. З майдану линули до них дитячі голоси. Діти почули свою мову. Понад дахами з майдану височів жовтоблакитний прапор. Такого ж кольору Оленка мала над чолом перев'язану стрічку.

— Це наші! — крикнув Степанко.

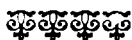
— Це вже Україна! — сплеснула в долоні Оленка.

І вони бігом пустились до відчиненої брами. Це був український табір, що мав назву "Говерля".

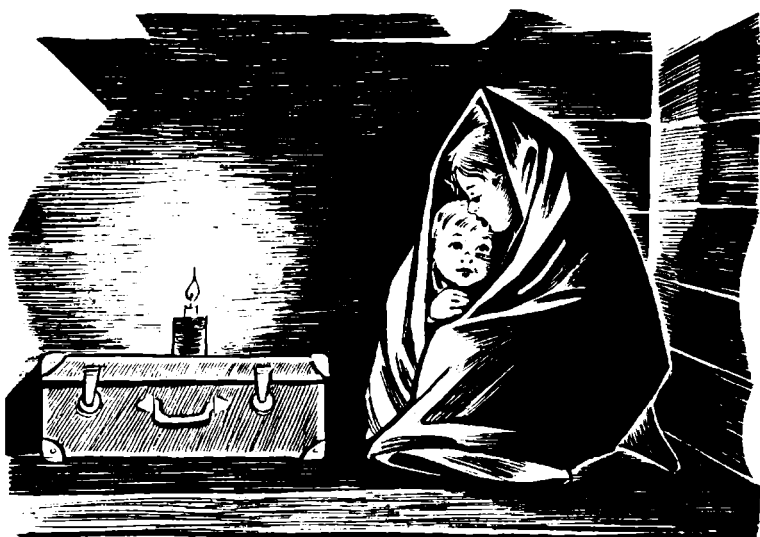
Степанка й Оленку прийняли до табору. Тут була українська церква, школа, спортовий майданчик, і діти щасливо себе почували.

Тут для них була справжня Україна, тільки що не на рідній землі, і вони ще мріяли про ту Україну, що знали її з оповідань матусиних.

«Колисаночка»

(Оповідання із збірки «Розгублені квіти», відзначеної
на конкурсі ОПДЛ).

В кутку темного бункера, на валізі, в плящі мигтить свічечка. В слідому саяві світла простягаються руки, в темноті чути шепіт. Під обваленою стіною, закутані кропив'яним мішечком — двоє малят: мала Катруся з меншим братіком Петрусем на колінах. Катрусі хочеться братіка приспати, а він не дається. Плачуть одне, то друге, то обоє разом.

За стіною гримить: здригається земля, обсипаються стіни.

“О, Матінко Божа, охорони нас!” — навколішках поскулювані тіла обличчями до землі припали.

— Катлусю, що воно таке?

— Злітають бомби.

— На кого бомби?

— На німців... але зажмурся, спи, Петрику!

Петрусеві не спиться, йому хочеться туди, на світ; йому конче хочеться знати, що за бомби, як вони злітають?.. Катруся не на все вміє дати йому відповідь. Їй нічого не страшно, найстрашніше для неї — це його плач. Вона щаслива, як він спить.

— Зажмурся, спи, Петрику, щось гарне тобі присниться.

Закриває йому очі, заколисує, наспівує:

— А-га-га-га! Лю-лі, люлі... Не плач, Петрику, не плач, прийде татко наш. Купить коника й візок, завезе нас додому у садок. У садку Петрусь яблучок нарве, в хату бабусі занесе й про матусю розкаже. А-га-га-га! Лю-лі, люлі!

— Не співай мені такої, — сердиться Петрусь, — ти мені про коника й візочок співай!...

Катруся бере посинілі його рученята, розхує їх, ховає в пазушці зігріти. Дмухає на нього, як на болюче місце на руці, або на вогник, щоб не погас.

Знеможений, Петрусь заплющує повіки, — Катруся вже ледве чутно наспівує, думками в рідні сторони лине. Проходить вуличками, зустрічає знайомих, розпитує про рідних. Кладочкою через річку, квітучий зарінок, облазом і ніби вона зараз дома...

Коли раптом щось гримнуло, свічечка хлипнула, й згасла. Згас в очах Катрусиних чарівний образ рідного краю — перед очі стала страшна дійсність. Зразу проковтнула все те-

мрява і все втихло. Згодом шепіт молитов переходить в розпачливе ридання.

“Завалило вхід!” — пренеслось з уст до уст. Перевалюється натовп з кута в кут. Розгубили діти батьків, під ноги впали. Вереск, писк, голосіння. Звідкись прорвався дим і дихати стає щораз тяжче.

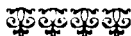
Та це довго не триває. За другою стіною запримітили вгорі отвір, єдиний отвір. З нього, немов з комина, валить гіркий дим, бухкає полум'ям. Діра, що крізь неї міг би хіба тільки собака пролізти. Хто пролізе дати знати там, що тут загибель соткам. Іншого виходу немає. Кожна хвилина стає щораз тяжчою. Хто зважиться у вогонь?...

— Пропустіть! — сухо озвався дитячий голос...

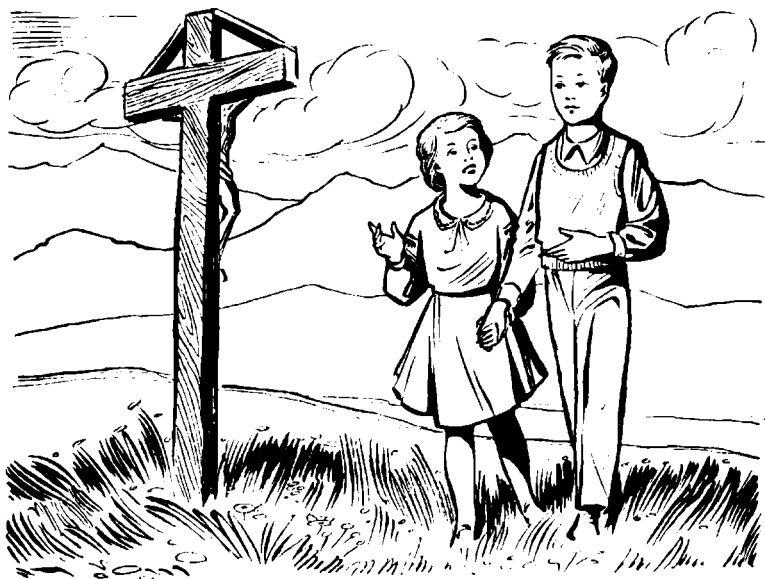
До того часу мало хто знав Катрусю. Стояла часто в черзі по зливки; ноги в онучах, голі плеченята, — велика черга — багато таких. Багато їх з голоду мерло, у багатьох матері вмирали...

Катруся одна вмерла, щоб багатьом життя врятувати. Лежала тепер на траві мертва. Обсмалені коси, обпечені рученята, дрібка людини, таке мале на велике діло спосібне було. Поспіла з допомогою якраз вчасно.

Тоді над поламаним лісом кружляло сонце, між деревами прилягли до землі тумани, стояв виструнчений ряд вояків — хмару сколихнула сальва. Мертву оточило життя врятованих.

Придорожній хрест

Було літо. Сонце опівдні й прозоре небо по дощі. Василько взяв меншу сестричку Марійку за руку й повів стежечкою на горб. На горбі діти зупинились, оглянулись, подивитись на свою хату, а вона вже зникла десь за горбом. Марійка розплакалася:

— Як ми тепер потрапимо додому? Ми заблудили...

Василько згадав, що мати перев'язала цей хрест вінком із житнього колосся. Зрадів. Утер сестричці сльози й сказав:

— Дивись, он там у долині біліє хрест, доки його видно — ми не заблудимо.. Прийти до нього, а звідти вже й видно нашу хату..

Діти йшли далі. Йшли, оглядаючись на хрест, не спускаючи з нього очей. Йшли так далеко, як лише могли його бачити.

Тепер той хрест зламаний. Нема на ньому вінка, — в бур'янах, обкипілий буйним полином. Василько й Марійка далеко від рідного дому, скитаються по чужині.

І знову літо. Недільний ранок за вікном пахнув м'ятою, проти синього неба пишався жовтими гвоздиками.

— Васильку, поведи мене на таку гору, звідки я могла б побачити рідний край, або хоч бодай ті хмари, що його повивають, — сказала Марійка.

Василько задумався. Взяв сестричку за руку і, як колись маленькою, повів стежечкою на горб. На горбі стояла стара церковця. Діти відхилили двері, стали навколішки на кам'яну долівку й широко молилися. Як виходили з дверей, то Марійка промовила до Василька:

— Пам'ятаєш, як маленькими ми були далеко відійшли від хати, а ти сказав: “Доки видно той хрест в долині, ми не заблудимо...” Тепер ми далеко від дому: за стома ріками, за багатьма горами, за морем. Ми йшли, оглядаючись на свою хату. Мінялися краєвиди, люди, мови і всюди лише хрест. Я гадаю, й тепер можна сказати: як довго будемо його бачити — не розгубимось, не зійдемо з дороги..

— Так, дорога сестричко, — відповів Василько, дивлячись на хрест Божий, — ми ніколи не заблудимо.

Щонеділі братик і сестричка виходять на горб, стають навколішки й моляться:

“Христе, Сине Божий, приведи нас до рідного дому!”

Портрет

На стіні у нас ряд святих образів. Такі знайомі ці ласкаві обличчя угодників Божих. Щоранку і шовечора, стоячи навколішках перед ними, ми уголос за мамою молитви проказували. Так багато побажань у нас було до них: Стріха затікає, красуля перестала доїтись, поліція часто турбує нас, про батька допитуючись.

Коли мама кудись вийдуть, то ми в хаті тільки з святими залишаємось. Вони добротливими очима пильно стежать за нами, а ми пильнуємо, щоб чого злого не зробити, або поганого слова, боронь Боже, не сказати.

— Це Матір Божа, це Спаситель, а хто ж це, мамусю, отой лисий, із вусами? Про всіх ви розповідали, розкажіть і про цього святого! Хто він?— упадаємо, бувало, біля мами, а мама нам:

— Це, дітки, Тарас Шевченко! — і стане оповідати про нього.

Почне від того, як то він кріпак, сирота, босоніж, із торбою через плече, ходив по Україні, шукаючи когось, хто б його добра навчив, а закінчить тим, як він став славним малярем і великим співцем народнім... Як із низів на висоти виніс він два великі таланти і присвятив своєму народові. Для свого народу жив, для нього трудився, за нього страждав і за нього життя своє віддав.

Тому його портрет у нас і в кожній українській родині на стіні поряд із святими образами. Відтоді ми в усьому старалися наслідувати Шевченка. Кожному із нас хотілося бути

таким, як був Шевченко. Наше дитинство дечим нагадувало дитячі роки Тарасові: і стріха у нас затікала, і стерня колола наші ноги, як ми пасли ягнята за селом, і поліція застрашувала нас. Ми мерзли й голодували. Та ми часто дивилися на портрет Шевченків і думали: "Боже, таж він не стільки, як ми, перетерпів!" І ці думки надавали нам сили злигодні наші витерплювати...

Одного разу, коли мама розповідала про Шевченка, повз наші вікна проскочили якісь озброєні люди. Мама замовкла. Вона поквапно зірвала з стіни портрет Тарасів і сховала його під скатертину. До хати увійшли поліцаї. Вони шапок не познімали, були суворі й грізні. Роздивилися по хаті, дещо спитали й вийшли. Вони тільки за поріг, а ми знову портрет Шевченків на стіну. Так було кілька разів. Але одного разу вони несподівано вернулися з сіней і застали нас, як ми вішали портрет на стіну.

— Давай сюди! — крикнув поліцай і простягнув руку до портрета.

Мій старший брат, притискаючи портрет до грудей, сказав рішуче:

— Ні, не дам! Хоч і вбийте мене — не віддам!

— Віддай, зараз же віддай! — нарobili поліцаї крику.

Ми всі стовпились в один кут, заступаючи старшого брата:

— Такі, як ви, замучили колись Шевченка. А ви й портрета його боїтеся! Не дамо! — закричали ми в один голос, і крик наш змішався з плачем найменшого.

І раптом грізні обличчя поліцаїв споважніли. Згодом вони залилися якимсь дивним сміхом. Поліцаї повільно вийшли з хати, і ми з цього дуже зраділи.

Проте, ми не вірили в їхню добрість і надалі були ще обережніші. Ми часто ховали від них Шевченків портрет, а білий квадрат стіни між образами повсякчас нагадував нам, що його місце серед святих.

Івасева шапочка

Івась прокинувся серед ночі. В хаті світилось, батько стояв уже біля порога, мати поруч з клуночком. Ще звечора підслухав Івась, як вони радились удосвіта вирушити. Німець вилловлює людей. Багато з села пішло вже в повстанці. Залишились тільки старі, жінки й діти. Замовкла на горбку між яворами ковалева кузня. Стукіт її в недалекий лісок перенісся. І три верхи світять щоночі, мов трійця в церкві. “Це там, на полонинських верхах, десь біля Каменя Довбуша, збираються вони”, — думав Івась. — “А це вже й батько відходить”.

Івасеві жаль зробилось, що він не може проводити батька. А йому так дуже хотілося пройтися царинами, стежечкою в лісі, куди не раз ходив він з батьком до овець. Він накрився з головою, щоб здушити в собі плач. Батько з матір'ю вернулись уже із-за порога. Присвітили. Підійшли до Івасевого ліжечка. Івась закрив рученятами очі. Мати вмовляє:

— Чого ж ти, Івасю? Батько недалеко буде від нас...

— Слухай, Івасю, маму! Поглянь лише, яку я тобі на пам'ятку шапочку справив, — сказав батько.

Івась підвівся, витер сльози. На столі лежала сива шапочка. Над дашком пов'язана була жовтоблакитна стяжечка, а над нею пишався золотий тризуб. На всю хату променіла сива шапочка. На Івася вона була ще завелика. Мати повісила її під образи.

— Носитимеш, як виростеш, — сказала.

Але Івасеві задовго було ждати, то він підкладав її газетою і щонеділі надівав до церкви.

Івась вигнав ягнят на пасовисько. Вони попасом посунули аж під лісок. Раптом Івась почув у селі якийсь неспокій. Він завернув овець і миттю на майдан. З вулиці показались військові. Вони гнали корів, за ними йшли, плачучи, жінки з дітьми. Івась не знав, що це за військо. Вояк, що ніс на плечах жіночі чоботи, з люттю кинувся на Івася, схопив з голови шапочку і кинув під ноги. Він з такою люттю зривав її, що висмикнув і жмут Івасевого волосся.

— Ти хто такий?! — термосив Івася за рам'я. — Як тебе звати?!

Івась, потупивши очі в землю, мовчав.

— Веди нас у ліс і покажи, де ховаються партизани! — сичав крізь зуби.

Івась і далі мовчав і думав: “Хоч і вбийте, не покажу!”

Вояк схопив Івася за чуба і нагнув до землі.

— Чуєш, чим пахне?! — кричав несамовито.

Івась спритно викрутився з воякових рук, вихопив з-під ніг шапочку і чкурнув у куші.

— Ач, який! Відразу за чуба! Рябий москалице! — кричав Івась уже далеченько в лісі.

— Чого лаєшся, козаче? — запитав юнак, що вийшов із-за кушів із автоматом. Івась зрозумів, що це свій, бо той шапку мав таку саму, як і він.

— Та отой рябий москалице шарпав мене і стягечку обірвав... От коли б надійшли наші та сипнули їм олова за комір...

— Ти дуже сердитий!

— А як же? Ви ж бачите, людей наших грабують...

Юнак посміхнувся й каже лагідно:

— Візьми ж оцю записочку й занеси дідові паламареві. Та вважай тільки, не попадайся поганцям у руки! .

Івась дуже зрадів. Він повернувся до ягнят. Записочку замотав у вовну овечці під шию. Шапочку сховав за пазуху й погнав ягнят на клин, що межував із паламаревим садком. Вже біля самих воріт надів шапочку на голову. Постукав у двері.

— Ви мене, дядьку, не знаєте... я свій. Тут для вас у мене пошта є...

Дід паламар радий був малому Івасеві. Він частував його горішками та медом.

— Чи ви знаєте, дядьку, що в селі гості є?

— Знаю, чом не знати. Та тим дуже не турбуйся: вони довго тут не попасуться...

Тієї ночі Івась чув у селі стрілянину. Виглянув ранком у вікно, а на школі — жовтоблакитний прапор.

З того часу жовтоблакитний кольор глибоко запав Івасеві в душу.

«Басарабка»

З а селом, біля старого млина, пастухи знайшли дитину.

Казали люди, що її загубили басарабські поселенці, що проходили через село. Між пастухами був і Стельмахів Прокіп. А от послухаємо, що він оповідає про це:

— Був погідний день, друга година по обіді. Ми вигнали корів на пасовисько. Вони собі пасуться, а ми читаємо книжку. Олекса Степанів пішов завернути корів. Чуємо, гукає:

— “Сюди, гей, всі сюди, швидше!”

Прибігаємо, а він:

— “А послухайте но, як там у кущах щось нявчить!”

Прислухаємося. Справді, чути якесь нявкання.

— Ходіте ближче! — кажу.

Деякі налякались, не хочуть. Грицько Дідишин кинув шапку на землю.

— “Ну й боягузи! І вдень бояться!”

Кинулися ми в гушавину. Дивимось, а за кущиком щось наче їжак ворухиться.

— “Дитина!” — крикнула Настуня.

Прибігаємо, а воно, бідне, під кущиком пальчика смоче. Кругом нема нікого. Вітер з лозами перешіптується, і потічок, наче цвіркун у травах, ту саму журливу пісню тягне. Десь за горбком, на царинах, сопілочка тужить.

— “Як тебе звати, сестричко? Чия ти?” — питаємо.

— “Отакої! Ждіть, вона вам скаже!” — сміється Настуня. З-за пазухи в дитинчати виглядає пляшечка з молоком. Реп'яхи скували йому рученята, реп'яхи на голівці і на плеченятах. Ми обступили його, як ворони вороня, що впало з високого гнізда.

— “Чого стоїте й дивитесь? Ану на сонце з ним!” — командує Настуня, схопивши дитину на руки. Вибігла на берег, а ми за нею. Йдемо всі гуртом.

— “Перепілочко моя, хто тебе так скривдив? Погана мама, покинула дитину!... Дитинка голодна. Бідашечко моя! Дитинку треба нагодувати”, — голубить Настуня дитиня.

Під копичкою сіна простелили верету. Посадили малятко. Воно перебирає ніжками, белькоче щось незрозуміле, розмахуючи рученятами. Обчистили ми дитя, нагодували, воно

відразу ж заснуло.

— “Що це за дитина?” — стали ми думати.
Тільки й знаку на ньому, що хрестик.

Пилипко відкликає Олексу набік і став йому щось нашіптувати. Ми зрозуміли, що він знає, чия це дитина. Підступили до нього. Він каже:

— “Вчора москалі розстрілювали в лісі жінок, чоловіки яких пішли в повстанці. Отож, одна з них заховала тут свою дитину. Я навіть здогадуюсь, котра саме...”

— “Мовчи! — погрозили йому хлопці. — Ніхто не сховає прийняти дитини, боятимуться...”

Увечері занесли дитину до старого мельника:

— “Знайшли ми тут, біля вашого млина, оцю дитинку, — кажемо. — Не знаємо, чие воно і як його звати. Назвали ми його Фіялка. Бо очі в неї, як фіялки. Хоч вона й хрищена, бачимо хрестик на грудях, та нема в кого розпитати про її ім'я. Ми здогадуємося, хто дитину загубив, і через що...”

І стали самі докладніш розповідати старому мельникові про розстріл жінок. Та старий спинив нас:

— “Не можна, дітки, про це голосно говорити! Краще буде, як ми скажемо, що дитинку загубили басараби, що проходили через наше село. А воно могло й таке статися”.

— “Добре, діду, ви краще знаєте, того ж ми й зайшли до вас”, — сказав Олекса Степанів.

— “Гаразд, ми приймаємо її до себе, та в сільраду треба заявити, бо такий порядок”.

— “Добре, дідусю! — зраділи всі. — Фіялка буде у вас, і вона буде наша”.

З того часу Фіялка залишилась жити в старого мельника. Вона вже підросла й стала ходити до школи. Усі в селі звали її “Басарабка”.

Одного разу в село заходить українське військо. Діти вибігли назустріч, і Фіялка вибігла з ними.

— “Чи не бачили ви десь мого батенька? — запитала.

— “А хто твій батько? Як його звати?” — питає вояк.

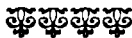
Фіялка, засоромившись, опустила очі вниз.

— “Я не знаю”, — відповідає. Вояк підняв її на руки, глянув пильно в вічі й сказав:

— “Бачили, знаємо, чом не знати? Він отам, за горою, іде з прапором...”

Відтоді Фіялка вже знає, звідки виглядати їй батька.

Він прийде. Він той, що принесе вільний прапор її батьківщини.

Коляда в діда Миколи

Діти домовились зробити дідові Миколі несподіванку — у Свят-Вечір понести йому Святу Вечерю.

Дід Микола живе на горбі, під ліском, у тесаній колибі. Живе він там самотній. Жінка давно померла, а по трьох дорослих синах осталися тільки недільні крисані та різьблені топірці на сволоку.

Пішли сини в Українську Повстанську Армію, і впали в бою на горі Грегит. Усі про це знають. А коли спитати діда Миколу про синів, то він усе каже, що вони літують і зимують на полонині.

Немає в нього своїх онуків, то він чужими тішиться.

Заманює дітей у свою пасіку, частує їх медом, бавить цікавими оповіданнями. Усі діти в селі, наче його внуки, а він усім дітям — рідний дідусь.

Галина, Андрійко та Юрась давно готувались до цього дня. Вони вивчали колядки, а сьогодні нетерпляче виглядали появи на небі першої зірки. Коли ж оце покликала їх мама в хату і сказала:

— Добре, дітки, понести б дідові Святу Вечерю. Але до нього дорога неблизька. А тепер її ще й снігом засипало. А що, як вас підслідять? Знаєте ж, що влада не дозволяє нам Різдва святкувати. А я бачила, як сьогодні підвечір багато військових підвід у ліс по дрова поїхало. Якщо піймають вас червоноармійці, то клопоту й не оберешся.

А діти рішуче своїє:

— До діда Миколи протоптана стежка. Повз його хату люди в ліс ходять. І до нього ж заходять. А ми підемо Заріччям і відразу стежкою на горб. Не підемо дорогою, то ніхто нас і не побачить.

— А як і побачить, — додав Юрась, — то ми не скажемо, чий ми. От вам нічого й не буде!

Мати задумалась. Може й справді? Цілу ж пилипівку діти вчилися колядувати. Так ждали цього дня! У діда ж затишно, де ж вони потішаться, як не в нього?

Вітри стежку снігом занесли. Діти навпростець до горба прямували. Просто на світло, що било з дідових вікон. Галинка — найстарша, то вона, з вечерею в руках, робить перший прослідок. За нею ступає Андрій, а позаду малий Юрась.

Приємно дивитися з горба на зоряне небо та на мерехтливі вогники в селі. Світло з хат і зоряне небо в далині сходяться. Дітям здається, що їхній шлях іде через небо й землю.

Тихо. Десь лише в другому кінці села глухо, мов за багатьма стінами, чути колядки. Діти домовлялись, якої колядуватимуть, хто віншуватиме, а Юрася саме сміх якийсь напав. Уже перелізли через вориння, уже близько й оборога, а він хихоче, що й не спинити.

— Юрку, залиш своє хихотіння, а то зараз додому заверну. Ти мені під вікнами ще й розреготешся, а тоді, замість зробити дідові приємність, образимо.

— Я вже не буду, — проситься Юрась, а самого сміх так і душить.

Прийшли діти під дідову хату. Підступили під вікна і зразу споважніли, наче поріг Божий переступили.

Легко відкашлялись і почали:

На небі зірка ясно засяла
І любим світлом сіяє,

Хвиля спасіння нам завітала,
Бо Господь того бажає,

Щоб землю з небом в одно злучити,
Христос родився, славіте!

Проколядували всеньку. Приступили до порога, змовкли, прислухаються. Зарипіли двері. На порозі став дід Микола. Діти віншували діда, а дід з радощів пригортав їх до себе, запрошував у хату.

Переступили діти поріг та й стали, мов укопані, бо серед хати стояв червоноармієць. З переляку й не привітались навіть.

“Ох, і попались! А що ж тепер буде?” — думали.

А він підійшов, узяв Юрася за плечі і підняв його аж до стелі.

— Ох, ви, милі мої звістунчики! А я б і не знав, що сьогодні Свят-Вечір. Добре колядуєте! Заколядуйте й мені.

Страх у дітей раптом зник. Вони весело переглянулись: а якої ж би то? І почали:

По всьому світі стала новина:
Діва Марія Сина родила.

Колядували діти, червоноармієць підтягав, а ще й дід зі своїм баском прилучився... А знадвору до них долучилась свіжа колядка, нові колядники зайшли в хату з вечерею. І так кількома наворотами, аж поки й хату виповнили.

Пізно розходились діти додому. Ішли споважнілі, вдоволені та втішені.

— Галино! — шебетав Юрась. — А цей червоноармієць, що підняв мене на руках аж під стелю, зовсім не такий, як ті інші. Я бачив у нього за коміром хрестика...

— Авжеж, що не такий! — відповіла Галина. — Він же в Бога вірить, а ті не вірять. Бачив, як він колядував з нами? Дід казали, що він дуже журився, що на Різдво не був з своїми дітьми, а мусів по дрова їхати.

— А, може, то він і санки навмисне поламав, щоб до діда заїхати на Свят-Вечір? — не вгавав Юрко.

Але Галина на це нічого не відповіла: вони вже підходили до своєї хати.

Перший день

Як іти вулицею повз парк, потім звернути на міст, то звідти уже видно великий білий будинок. На ньому напис — золотими літерами на синьому тлі — “Народний Дім”. У цьому домі міститься “Українська Рідна Школа”. Ще недавно ця величезна будівля стояла мовчазна, мов скеля, а сьогодні в ній звучать бадьорі дитячі голоси, веселий сміх і пісні. Що ж сталося? З якої це нагоди велика радість панує в школі? Та це ж школярі вперше цього року прийшли до школи. Є тут усякі: ті, що вже вчилися, і ті, що їх батьки недавнечко записали до першої класи.

Сьогодні перший день навчання. Тому всі діти такі жваві й веселі. Їм є про що поговорити після літньої перерви. З великим захопленням розповідають одне одному, де вони з батьками відпочивали цього літа і що бачили. Всі засмагли від щедрого сонця, всі здорові та бадьорі від чистого повітря.

— Я цілими днями купався в озері! — каже Івасик.

— А я, крім того, назбирав багато різнокольорових камінчиків на березі, — додає його молодший братік Сергійко.

— А ми з татом були в дяді на фермі. О, яких гарненьких теляток я там бачив! — розповідає Василько. — Рябесенькі, гарнесенькі! А моторні й рухливі такі, що страх!

— Незабаром до класи зайде вчитель. Глядіть же, щоб усі підвелися і чемно вклонилися, — попереджає Катруся.

— Не бійся, не забулися, як треба поводитись, — заспокоює Василько.

Та замість вчителя до класи зайшов Михайлик і без жодного слова сів на задній лаві. Він був зажурений і мовчазний. Він минулого року закінчив цю саму школу, тому діти були здивовані, чому він знову прийшов сюди. Та не встигли вони його розпитати, як до класи зайшов учитель і ласкаво привітався:

— Добридень вам, дітки!

— Добридень, пане вчителю! — хором відповіли діти, разом підвівшись і чемно вклонившись.

— Ну, дітки, займайте місця на лавах, хто з ким хоче, і будемо починати навчання.

У цей час учитель побачив Михайлика:

— О, це й ти тут, Михайлику? Прийшов подивитися?

— Ні, я хотів би ще вчитися, — перервав мову вчителя схвильований Михайлик.

— Він же закінчив. Йому вже не треба вчитися! — проходилася найменша Олесь.

— Ні, Олесю, йому треба вчитися, тільки в якійсь іншій школі, що має старші класи, а в нашій йому було б просто нудно, бо все, що ми тут будемо вивчати, він уже знає.

Михайлик узяв свою течку з книжками і, не сказавши ні слова, вийшов із класи. Він зрозумів, що вчитель не хоче, щоб він ходив до цієї школи. Мимохіть хлопчина подумав: “Це, мабуть, тому, що я частенько робив минулої зими збитки, та й успіхи в навчанні мав погані...”

Проте, додому він не пішов, а сів у садку за школою під старим каштаном і споглядав різнобарвні айстри, що гоїдалися стиха від легенького вітру. Ось йому на коліна впав жовтий листок із дерева. Михайлик почав його пильно розглядати ніби вперше в житті побачив. Він не знав, що йому далі робити і як пояснити батькам, чому його не прийняли до школи.

З розчинених вікон долітала молитва, що її читали діти перед навчанням. Вона збільшувала і так великий Михайликів смуток.

Учитель теж почував у серці якийсь неспокій. Його турбувала думка, чи добре він зробив, випустивши з класи хлопця? Чи не треба було б затримати? Щоправда, минулої зими він не раз допик йому своєю поведінкою, але ж це дитина. Що ж він робитиме вдома цілу зиму? Чим задовольнятиме свою допитливість?

Діти також позамислювалися. Їм жалко було Михайлика, що не матиме змоги разом із ними вчитися і бавитися на перервах. А він же це добре вмів робити... Вибігши на перерві в садок, діти побачили Михайлика й дуже зраділи. Вони відразу ж кинулися до вчителя:

— Михайлик не пішов додому! Він сидить у садку!

Учитель теж зрадів не менше, ніж учні. Він негайно пішов у садок і сів на лаві біля Михайлика:

— Чого ти, Михасю, пішов із класу? Чи ти справді думаєш, що тобі не цікаво буде вдруге слухати те, що ти вже прослухав? Навпаки, це зміцнить і закріпить знання, що ти їх набув у нашій школі.

— Я думав, що ви не хочете, щоб я знову ходив до школи...

— Чому ж не хочу? Дуже хочу! Ходи, допомагатимеш мені навчати тих, що першу зиму ходять до школи. Перевірятимеш їхні зошити, та й сам, гадаю, дечого навчишся.

— Хоч би ще одну зиму повчитися, бо я не знаю, чи зможуть мене батьки віддати до іншої школи, що має старші класи... І я хотів би, щоб ви змінили про мене свою думку, бо я таки трохи пустував.

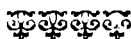
— Таж ти був тоді малий, ну й трохи пустував, а тепер же великий. Тепер уже тобі не личить пустувати або, боронь

Боже, робити якісь збитки.

— О, ні! Я вже не буду!

Після перерви Михайлик разом з усіма пішов до кляси. Він і всі учні були дуже раді, що так добре все закінчилося. Всі повеселішали й далші лекції пішли якось жвавіше.

Від колишніх Михайликових пустощів не залишилося нічого. Він тепер був зразковий учень, добре вчився, стримував інших від нерозважних учинків і допомагав відсталим у навчанні. Всі його дуже любили, і вчитель ставив Михайлика за приклад іншим. Бо й справді, він вірцево провадив шкільну бібліотеку, добре грав на акордеоні, а під час національних свят найкраще деклямував вірші.

Сестрина наука

Ой чого ж то наша матінка від якогось часу посмутніла, невесела ходить?

— Що за біль, горе ховає вона у своєму серці? — допитувались діти одне в одного, клопітливо допитувались, бо мати для дітей, що те сонце. Весела мати, то й дітям весело й радісно, як у погідний день, а смутна мати — похмуро на душі всім і в хаті невесело.

Одного ранку діти вихопились на луг збирати квіти і загаялись біля гомінкого потічка. Та й утомив же він їх, цей пустунчик! Бігли діти з ним навипередки, перескакували його, загачували, каламутили воду в ньому, а він усе однаковий був: прочищувався, продирався й далі гомінкий і прозорий сріблун біг за сонцем, виспівуючи йому дзвінку пісню свою.

Дітям це дуже подобалося. Вони цікаво бавилися біля нього й не стямились, як сонце знялось уже було над фабричним димарем, а за парком грали вже в церкві дзвони. Діти згадали — “сьогодні неділя, нам пора до церкви...” Тепер рядком понагиналися над потічком сполоскати ще свої руки, а опісля бігом додому.

— Мамо, мамо, ма-а-а! — лунко дитячими голосами озвалась кімната й умовкла.

Діти кликали, наслухували голосу матері, але, крім луни своїх голосів, нікого не чули. То їм уже й на плач збиралось.

— Що це сталось? Де поділась матінка?

Як були веселі, так і посмутніли.

Коли це виходить старша сестричка Катруся — прибранна, як до церкви. Вийшла й стала втихомирювати дітей:

— Не гомоніть, мама хвора, не турбуйте її!

Діти зразу і вмовкли.

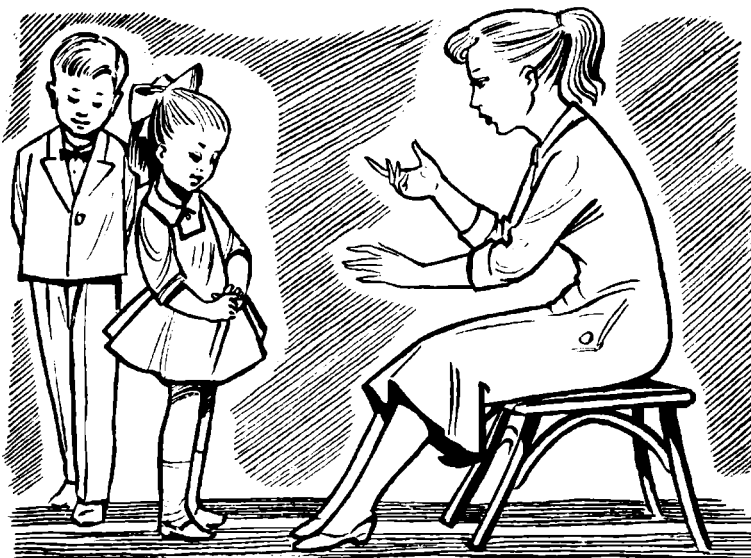
— Мама хвора? А що це таке? Відколи? — здивовані питали. А Катруся заспокоювала:

— Нічого, це пройде, тільки ви не турбуйте сьогодні маму, мамі потрібний спокій.

Але дітей цим не заспокоїти.

— Ні, ти не хочеш нам сказати, тут щось є недобре, ти нас обдурюєш... Ми давно помічали, що мама чогось посмутила...

Катруся зібрала дітей до альтанки й прочитала тут їм свою лекцію:

— Жаль вам маму, дорога вона вам, а проте кривдите її...

— Чим?... Як?

— А ось від якогось часу ви стали розмовляти чужою мовою, а свою рідну занехаяли... Мама не раз звертала на це увагу, просила, але ви наче б цього не чули. Тож мама і вмовкла. Тисне той біль у своєму серці, а ви дивуетесь, що мама невесела стала. Мама турбується за вас, вона рада б вам ваш вік осолодити, а ви... А що ж ми варті без рідної мови? Утрачимо рідну мову, та й забудемо свій рід. А від цього, дітки, кривда батькам нашим та й нашій Батьківщині, Матері-Україні. Та й чи не гнівите ви цим Бога?! Послухайте тільки, діти! Бог створив цей світ на свою подобу, тому й така краса на цьому світі. Прислухайтеся тільки: в кожного своя мова. Травичка та й та з вітром говорить. Потічок, деревинка, птиця й звіринка і в них своя мова. І в кожного народу своя мова, й кожний народ плає, береже свою мову. А уявіть собі, діти, як споганився б цей світ, коли б ви одного дня встали, а собака замість гавкати — півнем співає, а півень гавкає, а киця кудкудає... Скажіть, чи не було б нам від цього якось незвичайно, гидко?

— Ой, і навіть страшно було б!

Діти аж здригнулись.

— Отож пам'ятайте, діти, що Бог у всьому тут навіть свій порядок, і хто порушує цей закон — поганить світ і кривду робить іншим. Тож не треба і вам забувати рідної мови!

Діти задумались.

— А правда, Катрусю, що якби не було української мови, то й не було б українців?

— Правда, дітки, не було б цих чудових українських пісень, ані чарівних казок та віршників, бо чужою мовою ніколи їх так не переспіваєте, ані перекажете, як своєю рідною.

Діти потихеньку збирались до церкви. Виходили в білих сорочках, з квітами в руках. Біля хвіртки діти зупинились, оглянулись на хату, наче чогось їм бракувало. З вікна вигля-

нула мати. Вона була зажурена, але посміхнулась до дітей. Діти винувато попускали голівки. “О, яка ж то добра наша мати!”

Вони обіцяли сестричці шанувати рідну мову.

З думкою про маму пішли до церкви.

З М І С Т :

В Братіславі	сторінка	5
У новій Говерлі	"	11
"Колисаночка"	"	14
Придорожній хрест	"	17
Портрет	"	19
Івасева шапочка	"	22
"Басарабка"	"	26
Коляда в діда Миколи	"	30
Перший день	"	34
Сестрина наука	"	38

Увага!

Перед читанням книжки слід виправити такі, найсуттєвіші з помічених, друкарські помилки:

Сторінка:	Рядок:	Надруковано:	Має бути:
9	1 знизу	грудковатий	грудкуватий
10	11 згори	завірюха	завірюха
16	3 згори	пренеслось	пронеслось
19	4 згори	Стріха	стріха
19	5 згори	красуля	Красуля
25	3 згори	кольор	колір
35	1 згори	замісьць	замість
40	17 знизу	замісьць	замість

